

Research Paper

Comparative study of the effects of Menarid international project on economic and social empowerment of rural communities (case study: Sistan and North Khorasan)

Samaneh Sarani: PhD Student of Rural Planning, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Sadegh Asghari Lafmejani: Associate Professor of Geography and Rural Planning, Department of Geography, University of Zabol, Iran.

Hamid Heidary Mokarrar: Assistant Professor of Geography and Rural Planning, Department of Geography, University of Zabol, Iran.

ARTICLE INFO

Received:

Use your device to scan and
read the article online

Keywords:

Comparative Study,
Menarid,
Empowerment, Rural
Communities, Sistan,
North Khorasan.

Abstract

Most countries consider empowerment as the most efficient way to achieve sustainable development and consider empowerment the key to the success and sustainability of development plans in natural resources worldwide. The purpose of the present study is to compare the effects of the International Menarid Project on Empowerment and Social Empowerment of Sistan and North Khorasan Rural Communities. The present study is descriptive-analytical in terms of purpose, applied and method. The tool has been the data collection and interview and questionnaire information. The statistical population consists of households in the two districts of Sistan and North Khorasan. Of 3952 rural households in two areas, 351 samples were selected using Cochran formula and simple random sampling method. Descriptive methods, Aras, and SPSS and Expert Choice were used for data analysis. The results showed that there was a significant difference between the effects of the International Menarid project on the empowerment of rural households in Sistan and North Khorasan areas. In the Sistan region, the indicators of participation in the preservation of natural resources, the recognition of existing potentials and a positive attitude on the most important effects of the Menarid project on the empowerment of rural households in this area have been; While people's communication indicators with experts, participation in the establishment of the Fund and the awareness of local communities have been the most important impact of the Menarid project on the empowerment of rural households in the South Khorasan region. Therefore, it is suggested that the capacities of each region be reviewed existing programs and strategies and new plans to improve the empowerment status of rural households in each area.

Citation:

DOI: <https://doi.org/10.82597/jzpm.2025.1158404>

DOR:

فصلنامه علمی برنامه ریزی منطقه‌ای

دوره 13، شماره 51، پاییز 1402

شاپا چاپی: 6735-2251 - شاپا الکترونیکی: 7051-2423

<https://jzpm.marvdasht.iau.ir/>

Extended Abstract

Introduction

Manarid project by improving the level of public understanding and knowledge, strengthening the spirit of participation, practical and practical training, payment of facilities, drawing the attention of local communities to forgotten cultures and values and traditional jobs, strengthening the spirit of entrepreneurship among local communities. It can play an important role in empowering them. In this way, the development of the integrated management of renewable natural resources and the empowerment of local communities is one of the main goals of this project, and in order to achieve this goal, the Manarid project is obliged to cooperate and benefit from the experiences of other international and regional projects. The current research, while investigating the effects of the Manarid project on the empowerment of rural households living in Sistan and North Khorasan, seeks to explore the strengths and weaknesses of the Manarid project in empowering these households, while creating the necessary background to create a proper understanding of the current situation. , to provide the necessary conditions for managers and rural planners to adopt appropriate measures in the implementation scope of the plan or other implementation sites. Therefore, the current research seeks to answer this basic question: What are the effects of the international Menarid project on the empowerment of rural communities in Sistan and North Khorasan regions?

Methodology

This research has been carried out using a descriptive analytical method. Data collection has been done in two ways, library and field, and field studies have been done with the help of questionnaires. The statistical population of the research includes the heads of households living in villages with Menarid plan and local experts of these villages. Considering the small number of villages with Manarid plan in Sistan region (number of 4 villages), all the above villages have been considered as sample villages. But due to the large number of villages with Manarid plan in North Khorasan province (number of 18 villages), in this research, only 50% of them have been randomly selected as a sample size from all the villages with Manarid plan. The statistical population of the study in the studied villages was 3952 households, the number of sample households was calculated using Cochran's formula to be 351 people. Also, to determine the weight of the research indicators, Expert Choice software was used, in which the two-by-two comparison of the importance of the variables It is possible. In this research, the ARAS technique has been used to determine the level of effects of the Manarid project on the empowerment of rural communities.

Results and Discussion

Examining the status of economic empowerment indicators in the studied areas shows that the indicators of access to loans, non-agricultural investment and marketing of handicrafts have the highest rank in Sistan with an average of 2.94, 2.25 and 2.24, respectively, and the indicators of the diversity of income sources and Job opportunity has the lowest rank with an average of 1.80 and 1.79 respectively. In North Khorasan, the indicators of access to loans for work, the adequacy of loans to create employment and agricultural investment have the highest rank, with an average of 3.74, 3.09, and 2.75, respectively, and the lowest rank are indicators of employment opportunities, diversity of income sources, and investment in The cooperative format with an average of 2.37, 2.38, and 2.74 are assigned to themselves. Also, the examination of the status of social empowerment indicators in the studied areas shows that the indicators of participation in the preservation of natural resources, recognition of existing potentials and positive attitude towards empowerment Order with an average of 3.18, 3.16, and 3.15 has the highest rank in Sistan, and satisfaction with the way of receiving loans, awareness of local communities about business

prosperity, and family satisfaction with income are the lowest with an average of 2.5, 2.48, and 2, respectively. has assigned the rank. In North Khorasan, the indicators of people's communication with experts, participation in the establishment of the fund and the awareness of local communities about the prosperity of the work have the highest rank, respectively, with an average of 3.92, 3.86 and 3.85, and the indicators of family satisfaction with income, desire to stay in the village. And the awareness of the local communities about the prosperity of work has the lowest rank with an average of 3.09, 3.07 and 2.09.

Conclusion

The results of the implementation of the project indicated that the effects of the Menarid international project on the empowerment of rural women in the regions of Sistan and North Khorasan are significantly different from each other. The evaluation of the indicators of economic empowerment showed that the indicators of access to loans, non-agricultural investment and handicraft marketing in Sistan; And the indicators of access to loans for work, adequacy of loans to create employment and agricultural investment have been ranked the highest in North Khorasan province. In the social dimension, the index of participation in the preservation of natural resources, recognition of the existing potentials in Sistan has the highest rank. This project in Sistan by holding a course on processing horticultural crops and livestock for women, holding a training course on compost and vermicomposting, holding a course on beekeeping and medicinal plants, helping to revive traditional and local foods and using local people to protect natural resources. to play a role in the social empowerment of Sistan and also the indicators of satisfaction with the way of receiving loans, the awareness of local communities about the prosperity of work and family satisfaction with income in North Khorasan province got the best rank in social empowerment. In North Khorasan, the holding of classes has played an important role in the awareness of the local communities, which has resulted in the job satisfaction of the local communities and increased their income. According to the research findings, the results of the present research are compared with the results of the studies of Fal Suleiman and Chekshi (2013), Ajurlo et al. (2013) and Behzadfar et al. (2015) can be considered consistent in terms of confirming the effects of the Menarid international project on the empowerment of women and the participation of local communities.

مقاله پژوهشی

بررسی تطبیقی اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جوامع

روستایی (مطالعه موردی: سیستان و خراسان شمالی)

فصلنامه علمی برنامه ریزی منطقه‌ای

دوره 13، شماره 51، پاییز 1402

شاپا چاپی: 6735-2251 - شاپا الکترونیکی: 7051-2423

<https://jzpm.marvdasht.iau.ir/>

سمانه سارانی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

صادق اصغری لقمجانی*: دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه زابل، ایران.

حمید حیدری مکرر: استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه زابل، ایران.

چکیده

اغلب کشورها برای دستیابی به توسعه پایدار، توانمندسازی را کارآمدترین روش به حساب می‌آورند و توانمندسازی را کلید موفقیت و پایداری طرح‌های توسعه در عرصه‌های منابع طبیعی در سطح جهانی می‌دانند. هدف پژوهش حاضر بررسی تطبیقی اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی سیستان و خراسان شمالی می‌باشد. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش انجام آن، توصیفی-تحلیلی است. ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات مصاحبه و پرسش‌نامه بوده است. جامعه آماری شامل سرپرستان خانوارهای روستاهای دو منطقه سیستان و خراسان شمالی می‌باشد. از 3952 خانوار روستایی در دو منطقه، 351 نمونه با استفاده از فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب گردید. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی، مدل ARAS و نرم‌افزارهای SPSS و Expert Choice استفاده گردید. نتایج پژوهش نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی خانوارهای روستایی در مناطق سیستان و خراسان شمالی وجود داشته است. به طوری که در منطقه سیستان شاخص‌های مشارکت در حفظ منابع طبیعی، شناخت پتانسیل‌های موجود و نگرش مثبت بر توانمندی مهم‌ترین اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی خانوارهای روستایی در این منطقه بوده است؛ در حالی که شاخص‌های ارتباطات مردم با کارشناسان، مشارکت در تأسیس صندوق و آگاهی جوامع محلی از رونق کار مهم‌ترین اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی خانوارهای روستایی در منطقه خراسان شمالی بوده‌اند. لذا پیشنهاد می‌شود بر اساس ظرفیت‌های هر منطقه برنامه‌ها و راهبردهای موجود بازنگری شود و برنامه‌های جدید برای بهبود وضعیت توانمندسازی خانوارهای روستایی در هر منطقه طراحی شود.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت:

تاریخ پذیرش:

شماره صفحات:

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

واژه‌های کلیدی:

بررسی تطبیقی، منارید، توانمندسازی، جوامع روستایی، سیستان، خراسان شمالی.

استناد:

DOI: <https://doi.org/10.82597/jzpm.2025.1158404>

DOR:

مقدمه

مناطق روستایی تقریباً یک سوم از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند و در نتیجه توانمندسازی آنها به معنای توانمندسازی تعداد بسیار زیادی از جمعیت کشورها است (Anderson et al, 2021: 196). به همین خاطر امروزه توانمندسازی جوامع روستاییان به یکی از اولویت‌های کلیدی توسعه پایدار در سراسر جهان تبدیل شده است (Akhter & Cheng, 2020: 22). حتی در کشورهای توسعه یافته نیز توانمندسازی جوامع روستایی مورد توجه قرار می‌گیرد، زیرا روستاها در کشورهای توسعه یافته نیز نقش مهمی در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای خود دارند (Desta, 2021: 3). در این بین، در مناطق روستایی توجه به توانمندسازی بیش از پیش مورد نیاز است. چرا که خانوارهای روستایی از پتانسیل قابل توجهی برای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی-اقتصادی و توسعه کشور خود برخوردار هستند (ظفری نسب و همکاران، 1402: 227) و توانمندسازی جوامع روستایی از نظر اقتصادی و اجتماعی به تضمین توسعه اقتصادی و اجتماعی، رفاه روستاییان و تامین نیازهای اساسی خانواده کمک می‌کند (Kuma & Godana, 2023: 225). همچنین به این دلیل که خانوارهای روستایی نقش‌های مختلفی مانند مشارکت در تولید، توسعه اقتصادی و اجتماعی را ایفا می‌کنند (Haque et al, 2024: 2) توانمندسازی آنها می‌تواند حقوق قانونی، دسترسی و کنترل بر منابع مالی، فرصت‌های اقتصادی، برابری در آموزش و پژوهش، قدرت و مشارکت سیاسی و اجتماعی آنها را افزایش دهد (Anderson, 2024: 3). از نظر آسیب‌های اجتماعی و در طول حوادث شدید، توانمندسازی روستایی تأثیرات منفی را کاهش می‌دهد (ریاحی و طولابی‌نژاد، 1398: 45). از سویی دیگر توانمندسازی خانوارهای روستایی نقش محوری در دستیابی به منابع کلیدی اقتصادی، اجتماعی و مشارکتی دارد (Sharif, 2024: 9). به همین جهت توجه به توانمندکردن خانوارهای روستایی می‌تواند موجب شود تا این قشر از جامعه قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای خود را بشناسند و با توجه به ظرفیت‌های خود به سمت اهداف حرکت کنند (محمدی الیاسی و همکاران، 1401: 11).

در این راستا، یکی از پروژه‌های مؤثر در توانمندسازی جوامع روستایی پروژه بین‌المللی منارید¹ می‌باشد. این پروژه در چارچوب برنامه توسعه پایدار کشورهای خارومیانه و شمال آفریقا در هفت کشور اردن، الجزایر، ایران، تونس، مراکش، مصر و یمن اجرا می‌شود (نعیم آبادی و همکاران، 1401: 758). این پروژه، اولین پروژه چند زمینه‌ای است که به دنبال مشارکت و انسجام سازمانی به منظور مدیریت پایدار سرزمین با تأکید بر مدیریت پایدار کشاورزی و مرتع (همچون برقراری تعادل در بهره‌برداری از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی در حوزه‌های آبخیز) می‌باشد. پروژه منارید با ارتقا سطح درک و دانش عمومی، تقویت روحیه مشارکت، آموزش‌های کاربردی و عملی، پرداخت تسهیلات، جلب توجه اذهان جوامع محلی به فرهنگ‌ها و ارزش‌ها و مشاغل سنتی فراموش شده، تقویت روحیه کارآفرینی در بین جوامع محلی می‌تواند نقش مهمی را در توانمندسازی آنها ایفاء نماید. به این ترتیب، توسعه مدیریت یکپارچه منابع طبیعی تجدید شونده و توانمندسازی جوامع محلی و بومی از اهداف اصلی این پروژه می‌باشد و پروژه منارید جهت تحقق این هدف، خود را ملزم به همکاری و بهره‌مندی از تجارب سایر پروژه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای کشور کرده است. در راستای دستیابی به این هدف، سه مولفه زیر به طور مکمل تعیین شده است: 1- ارتقای سطح درک و

¹- MENARID

دانش عمومی 2- ایجاد شرایط مناسب جهت توانمندسازی ذی‌نفعان 3- ارائه رویکردهای مبتنی بر جوامع محلی (Porshad, 2014: 18). همچنین پروژه منارید با تقویت و انسجام سازمانی در راستای مدیریت منابع و مراتع در چارچوب برنامه‌های توسعه کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا در هفت کشور اردن، الجزایر، ایران، تونس، مراکش، مصر و یمن با مشارکت فنی و مالی دولت‌های این کشورها و نیز تسهیلات جهانی محیط زیست 1 و دفتر برنامه عمران ملل متحد 2 اجرا می‌شود (Bagheri and Wesali, 2013: 28). در کشور ایران نیز سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری به نمایندگی از طرف دولت، به عنوان مجری این پروژه انتخاب گردیده است که در استان‌های یزد، کرمانشاه، سمنان، تهران، سیستان و خراسان شمالی به اجرا درآمده است. در این بین پروژه بین‌المللی منارید در استان سیستان و بلوچستان، در شهرستان هامون در سه روستای ده بلند، کیخا، سنچولی و شهر علی‌اکبر اجرا شده است. هدف اصلی این پروژه در این منطقه ارتقای سطح درک و دانش عمومی، توانمندسازی جوامع محلی و ارائه رویکردهای مبتنی بر جوامع محلی است. با توجه به اینکه تاکنون هیچ گونه تحقیقی در ارتباط با تحلیل اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی جوامع روستایی ایران انجام نشده است، نتایج پژوهش حاضر در بررسی تطبیقی اثرات این پروژه بر توانمندسازی جوامع روستایی در دو منطقه سیستان و خراسان شمالی از اهمیت خاصی برخوردار خواهد بود. پژوهش حاضر، ضمن بررسی اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی خانوارهای روستایی ساکن در سیستان و خراسان شمالی در پی آن است که نقاط ضعف و قوت پروژه منارید را در توانمندسازی این خانوارها مورد کنکاش قرار داده، ضمن ایجاد زمینه لازم برای ایجاد درک مناسب از وضعیت موجود، شرایط لازم برای مدیران و برنامه‌ریزان روستایی جهت اتخاذ تدابیر مناسب در محدوده اجرایی طرح یا سیاست‌های اجرایی دیگر فراهم نماید. از این رو، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سوال اساسی می‌باشد که اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی جوامع روستایی در مناطق سیستان و خراسان شمالی چگونه است؟

پیشینه تحقیق و مبانی نظری

بررسی ادبیات پژوهش در زمینه اثرات پروژه‌های بین‌المللی بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی در داخل و خارج کشور گویای آن است که مطالعات متعددی در این زمینه انجام گرفته است. ماسورا و یاماگوچی³ (2024) در پژوهشی توانمندسازی انجمن‌های محلی برای توسعه پایدار محلی با استفاده از یک پروژه مشارکتی در منطقه وامبا را مورد بررسی قرار دادند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که پروژه مشارکتی حل و فصل بی‌ثباتی سیاسی و ایجاد فرصت‌های اقتصادی و حفاظت از حیات وحش را تضمین می‌کند و از این طریق زمینه توانمندسازی انجمن‌های محلی را فراهم می‌کند.

کوما و گودانا⁴ (2023) در پژوهشی با استفاده از آمار استنباطی مانند کای اسکوتر و تی تست و مدل لاجیت توانمندسازی اقتصاد روستایی با استفاده از طرح‌های روستایی در ولایت اتیوپی را بررسی نمودند. نتایج مطالعه آنها

¹- Global Environment Facility (GEF)

²- United Nations Development Program (UNDP)

³- Matsuura & Yamaguchi

⁴- Kuma & Godana

نشان داد که مشارکت در طرح‌ها ادراک نسبت به توانمندی اقتصادی، انگیزه، درآمد، مشارکت در تصمیم‌گیری و مشارکت در رهبری بر توانمندی اقتصادی روستاییان تأثیر مثبت و معناداری بر توانمندی زنان دارد.

زیکارگانه¹ و همکاران (2022) در پژوهشی با استفاده از روش‌های کیفی جمع‌آوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل موضوعی، توانمندسازی جامعه روستایی از طریق مطالعه تجربی پروژه‌های جامعه توسعه محیط زیست و جنگل در اتیوپی را مورد بررسی قرار دادند. نتایج مطالعه آنها گویای آن بود که مشارکت در فعالیت‌های پروژه باعث افزایش مهارت‌ها و دانش، کمک به تقویت مشارکت جامعه در افزایش کیفیت محیط زیست و در نتیجه باعث بهبود شرایط معیشتی و توانمندسازی روستاییان شده است.

ندم² و همکاران (2020) در پژوهشی تأثیر پروژه توسعه اجتماعی و اقتصادی (CSDP) ایالت کراس ریور، نیجریه را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که تأثیر پروژه توسعه اجتماعی و اقتصادی در تأمین امکانات اقتصادی-اجتماعی، تأمین امکانات بهداشتی و درمانی، تأثیرات مثبتی بر رفاه اقتصادی-اجتماعی مردم روستا دارند. تأمین این امکانات بر درآمد، وضعیت بهداشتی و حتی سطح سواد مردم روستایی تأثیر گذاشته است و باعث توانمندسازی آنها شده است.

اختر و چنگ³ (2020) در پژوهشی ابتکارات توانمندسازی پایدار در میان زنان روستایی از طریق وام‌های خرد و طرح‌های توسعه در بنگلادش را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که توانمندسازی زنان تأثیر قابل توجهی بر افزایش مشارکت در فرآیند کلی تصمیم‌گیری، در آگاهی قانونی، جنبش‌های مستقل، و تحرک، و همچنین ارتقای استانداردهای زندگی زنان دارد.

هاروی⁴ و همکاران (2018) در پژوهشی به بررسی تأثیرات پروژه‌های معیشتی در مقیاس کوچک بر توانمندسازی و بهبود معیشت روستایی در ماداگاسکار پرداختند. نتایج مطالعه آنها گویای آن بود که پروژه‌های معیشت در مقیاس کوچک پتانسیل کمک به بهبود معیشت، توانمندسازی محلی و افزایش حفاظت از جنگل را دارند، اما همچنین نیاز به اطلاعات بیشتر در مورد عواملی که منجر به موفقیت پروژه می‌شوند را نشان می‌دهد.

نعیم‌آبادی و همکاران (1401) در پژوهشی با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی به بررسی اثر پروژه بین‌المللی منارید بر توسعه جوامع محلی در سیستان پرداختند و به این نتیجه رسیدند که در بُعد اجتماعی و اقتصادی این پروژه باعث افزایش مشارکت زنان خانواده در امور توسعه روستا، همبستگی و ارتباط جمعی بین زنان روستا، وجود شبکه‌های اجتماعی و اقتصادی برای دختران و زنان در روستا، امنیت اجتماعی مناسب برای رفت، افزایش درآمد زنان و دختران، دسترسی به نهاده‌های مختلف کشاورزی و توانمندسازی زنان روستایی شده است.

گراوندی و نوربخش (1401) در پژوهشی ارتباط سنجی اعتماد زنان روستایی به پروژه منارید و مشارکت آنان در پروژه‌های آتی توانمندسازی؛ تجربه‌ای از شهرستان کرمانشاه را مورد واکاوی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که پروژه منارید توانسته است اعتماد متوسط به بالایی را در زنان روستایی ایجاد کند. زنان مشارکت‌کننده در حد زیادی نیز تمایل به مشارکت در پروژه‌های آتی توانمندسازی روستاییان داشته‌اند.

¹- Zikargae

²- Ndem

³- Akhter & Cheng

⁴- Harvey

نوربخش و صالحی (1400) در پژوهشی به تحلیل شایستگی‌های کارآفرینانه‌ی روستایی هدف طرح منارید در کرمانشاه پرداختند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که شایستگی‌های کارآفرینانه‌ی مورد مطالعه در سه مضمون محوری شایستگی‌های محیطی، شایستگی‌های فردی، و شایستگی‌های کسب منابع قابل طبقه‌بندی هستند و هر یک از آنها از طریق طرح منارید عاملی برای تقویت شایستگی‌های کارآفرینانه‌ی روستایی می‌باشند.

نعمت‌اللهی و همکاران (1398) در پژوهشی بررسی نقش اعتبارات صندوق‌های خرد اعتباری در توانمندسازی و تغییر نگرش محیط‌زیستی زنان روستایی (مطالعه موردی: پروژه ترسیب کربن خراسان جنوبی) پرداختند. نتایج آنها نشان داد که اعتبارات صندوق‌های خرد به خوبی توانسته با جلب مشارکت زنان به‌عنوان همیاران دائم در مدیریت و کنترل بیابان در این پروژه زمینه بهبود وضعیت اقتصادی-اجتماعی جوامع محلی را فراهم آورد.

بذرافشان و طولایی (1395) در پژوهشی پیرامون اثرات سرمایه‌گذاری بر توانمندسازی و رفاه خانوارهای روستایی به این نتیجه رسیده‌اند که بین سرمایه‌گذاری و توانمندسازی و رفاه خانوارها در منطقه مورد مطالعه، رابطه کاملاً معناداری وجود دارد. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که اثرات سرمایه‌گذاری در دهستان ملاوی باعث افزایش توانمندی و رفاه خانوارهای روستایی در این منطقه شده است.

فال سلیمان و همکاران (1391) در پژوهشی نقش پروژه ترسیب کربن در توانمندسازی زنان روستایی شهرستان سریشه را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که پروژه ترسیب کربن در افزایش توانمندسازی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی تاثیرگذار بوده است. بر این اساس سطح آگاهی زنان، درآمد، افزایش و تنوع فعالیت‌های شغلی، استقلال مالی، مشارکت بیشتر در تصمیم‌گیری‌ها و تغییر نگرش زنان، با فعالیت پروژه مطلوبتر و سیر صعودی داشته است.

از آنجایی که اصطلاح «توانمندسازی»¹ موضوعی حیاتی است، در سراسر ادبیات رشته‌های مختلف جغرافیا، توسعه روستایی، مدیریت، اقتصاد و علوم اجتماعی ظاهر می‌شود (Akhter & Cheng, 2020: 24). همچنین با توجه به چند بعدی بودن مفهوم توانمندسازی و کاربرد آن در حوزه‌های مختلفی همچون جغرافیا، مدیریت، کشاورزی و جامعه‌شناسی، تعاریف متفاوتی در مورد آن ارائه شده است (میرزایی و همکاران، 1389: 101). این مفهوم از دهه 1990 به مفهوم محوری مباحث توسعه تبدیل شده و موقعیت در تصمیم‌گیری، کنترل بر درآمد خانوار، دارایی‌ها، مشارکت، افزایش قدرت و غیره نشان داده می‌شود (Rohimah et al, 2024: 1089). به همین خاطر توانمندسازی از اجزای لازم برای رسیدن به توسعه پایدار به حساب آمده است.

از توانمندسازی تعاریف مختلفی ارائه شده است. طبق تعریف بانک جهانی، توانمندسازی عبارت است از بالا بردن توانایی افراد و گروه‌ها برای تصمیم‌گیری و انتقال این تصمیمات به فعالیت‌ها و نتایج دلخواه؛ یعنی تصمیمات خود را به فعالیت‌ها و نتایج دلخواه انتقال دهد (World Bank, 2012: 97). یا توانمندسازی عبارت است از آزاد کردن قدرت افراد که به واسطه دانش و انگیزه خود صاحب آن قدرت هستند (Littrell, 2007: 79). همچنین توانمندسازی به معنای به دست آوردن آگاهی و کنترل نیروهای شخصی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی با هدف اقدام برای بهبود

¹ - Empowerment

زندگی (Menon, 2003: 20). در تعریفی دیگر، توانمندسازی فرآیند بهبود موفقیت است و با نتایجی نشان داده می‌شود که وضعیت فعلی سواد، سلامت و تغذیه، مشارکت نیروی کار، تحرک و مالکیت دارایی‌ها را اندازه‌گیری می‌کند (Sharma & Das, 2021: 596). در واقع توانمندسازی به دنبال آن است که مردم و به ویژه اقشار آسیب‌پذیر بتوانند خود آغازگر، کنترل‌کننده و رهبر توسعه خود باشند؛ در عین حال توان مشارکت آزادانه در پروژه‌ها و طرح‌های توسعه را نیز داشته باشند (بذرافشان و طولابی‌نژاد، 1395: 184). یعنی اینکه شرایطی برای افراد فراهم شود تا بتوانند ایده‌های خوبی بیافرینند و آن‌ها را به عمل تبدیل کنند (Evans, 2010: 234).

در برنامه‌ریزی روستایی توانمندسازی می‌تواند به شکل افزایش دانش و سواد، بقای نیروی انسانی با سواد در روستا، افزایش مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها مطرح شود (شاطریان و همکاران، 1389: 135). توانمندسازی روستایی به گسترش دارایی‌های روستاییان و توانایی‌های آنها برای مشارکت، نشستن بر سر میز مذاکره، مذاکره و کنترل و پاسخگویی نهادهایی که بر زندگی آنها تأثیر می‌گذارد اشاره دارد (Pakkanna et al, 2020: 3996). توانمندسازی روستایی زمانی آغاز می‌شود که خانوارهای روستایی بفهمند چگونه نیروهای اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و سیاسی بر آنها تأثیر منفی می‌گذارند و در نتیجه از نابرابری اجتماعی-روانی-فرهنگی که بر آنها تحمیل می‌شود آگاه شوند (Cornwall, 2016: 344). رفاه مطلق و نسبی خانوارهای روستایی از ابعاد قابل مشاهده توانمندسازی آنها است. این فرآیند با آگاهی و درک تصویر مثبت روستاییان از خود، اعتماد به نفس، حقوق و وظایف، قابلیت‌ها و پتانسیل آنها آغاز می‌شود (Park et al, 2024: 836). در واقع، توانمندسازی در مناطق روستایی تغییراتی را در دانستنی‌های روستاییان، نگرش، عواطف و در نحوه انجام کار آنها ایجاد می‌کند. از این رو توانمند شدن افراد روستایی تا حدود بسیار زیادی به اقدامات آموزشی و ترویجی، نظام کسب و کار و ساختارها و عملکردهای روستایی بستگی دارد (Bowen & lawler, 2002: 55). این فرآیند افراد را قادر می‌سازد که خودمختاری، کنترل و اعتماد به نفس کسب کنند و با احساس قدرت فردی و جمعی، برای چیره شدن بر محدودیت‌های موجود اقدام نمایند (خانی و همکاران، 1391: 88).

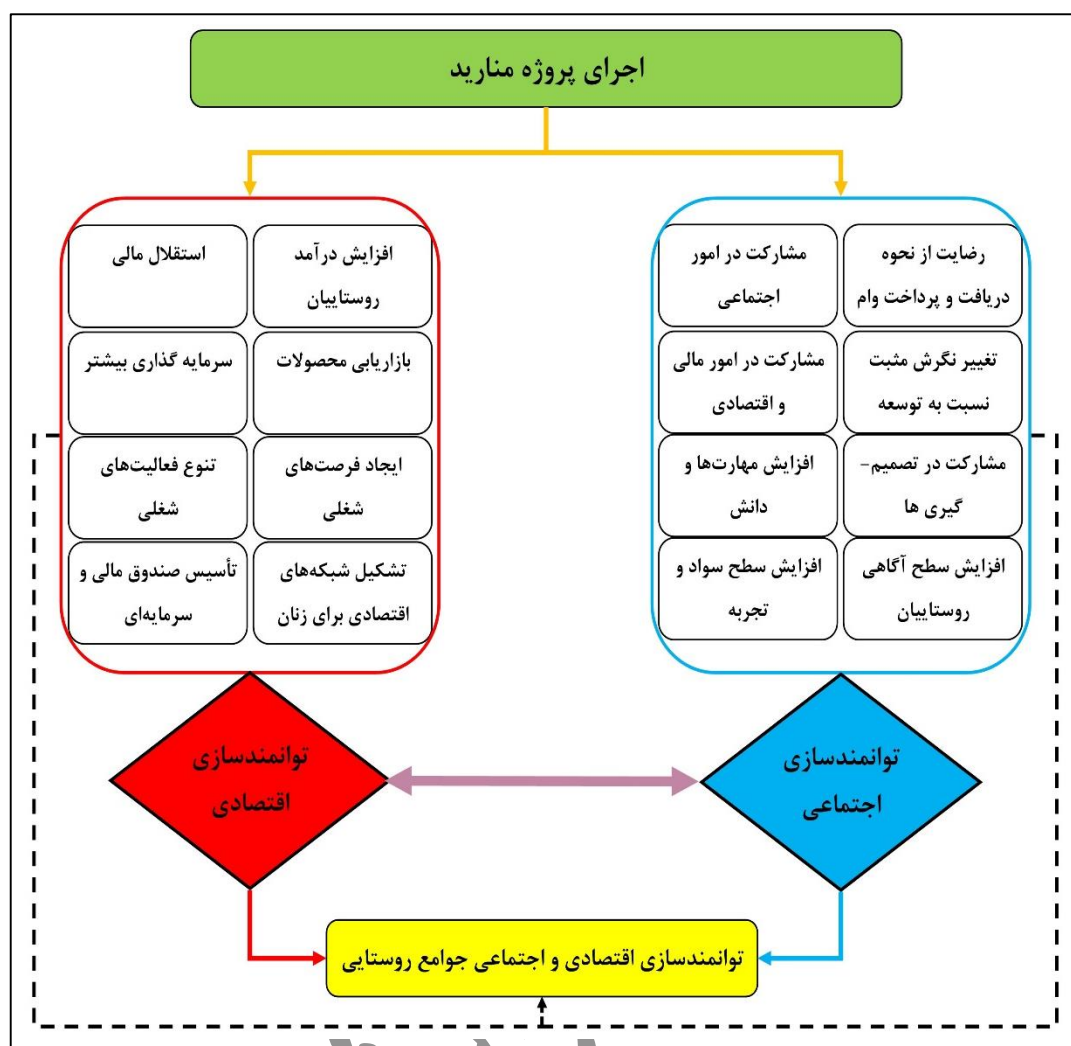
ابعاد مختلفی برای توانمندسازی ذکر شده است که می‌توان آنها را در شش بعد اقتصادی، سیاسی، روانی، اجتماعی، حقوقی و فرهنگی خلاصه نمود که در جامعه روستایی، اهمیت ابعادی چون توانمندی اقتصادی، اجتماعی بیش از سایر ابعاد دیگر می‌باشد (فراهانی و همکاران، 1392: 718). در این پژوهش نیز چون هدف بررسی تطبیقی توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی می‌باشد فقط این دو نوع توانمندسازی شرح داده شده است.

توانمندسازی اقتصادی: توانمندسازی اقتصادی با کمک شاخص‌های مالی اندازه‌گیری می‌شود. توانمندسازی اقتصادی به میزان کسب قدرت دسترسی به منابع پولی و کنترل بر فعالیت‌های اقتصادی اشاره دارد. به همین دلیل است که این سه متغیر قدرت درآمد و پس‌انداز (یا قدرت خرید)، توانایی مالی یا کنترل پولی را در یک خانوار روستایی بیان می‌کنند (Sultana et al, 2017: 237). طی آن، جوامع محلی با افزایش قابلیت‌های اقتصادی می‌توانند به نیازهای خود پاسخ دهند و به حقوق و قدرت برابر دست یابند (Drolet, 2010: 3). همچنین توانمندی اقتصادی با مفاهیمی مثل کار، فعالیت اقتصادی، اشتغال یا اشتغال پایدار می‌آید و آنچه مشترک بین آنهاست، وجود یک تحرک، فعالیت و عملی است که موجبات فراهم آمدن حقوق و مزایایی برای فرد می‌شود (زاهدی مازندران، 1389: 276). هدف

از توانمندسازی اقتصادی روستایی، ایجاد اشتغال پایدار، کاهش فقر، افزایش درآمد، بهبود معیشت، افزایش رفاه و ارتقاء کیفیت استانداردهای زندگی روستاییان و خانوارهای آنان است (شجری و همکاران، 1402: 1).

توانمندسازی اجتماعی: توانمندسازی اجتماعی با آگاهی بیشتر در مورد فعالیت‌های اجتماعی سنجیده می‌شود (Trivelli & Morel, 2021: 636). توانمندسازی اجتماعی بیانگر میزان قدرتی است که پاسخ دهنده برای ارتقای جایگاه خود در خانواده و همچنین در جامعه به دست آورده است (Sarr et al, 2021: 1386). توانمندسازی اجتماعی به ایجاد یک دیدگاه مستقل در مورد فعالیت‌های مختلف روستایی که در محیط اطراف انجام می‌شود کمک می‌کند (Rohimah et al, 2024: 1090). توانمندسازی اجتماعی نیز توسط عده‌ای از صاحب نظران به عنوان تحول درونی فرد تعریف می‌گردد که با ایجاد اعتماد به نفس آغاز می‌شود و به سرعت به احساس خود ارزشمندی فرد تبدیل می‌شود که موجب موفقیت شخصی فرد می‌گردد (قلی پور و رحیمیان، 1390: 32). به عبارت دیگر، توانمندسازی اجتماعی فرایندی است در جهت گسترش قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود برای مشارکت در گفتگو، مذاکره و تحت کنترل در آوردن نهادها و سازمان‌هایی که در زندگی مردم تاثیر می‌گذارند.

در بحث توانمندسازی خانوارهای روستایی موضوع مهمی که لازم به تبیین است این است که اجرای پروژه‌های روستایی و از جمله پروژه‌های بین‌المللی چه تاثیری بر توانمندسازی خانوارهای روستایی دارد. در دل پژوهش برخی اثرات پروژه‌های روستایی و از جمله پروژه‌های بین‌المللی روستایی بر توانمندسازی روستایی آورده شد. حال اینکه در دو منطقه خراسان شمالی و منطقه سیستان به عنوان دو منطقه که این پروژه‌ها (منارید) انجام شده سعی در بررسی تطبیقی این دو منطقه شده است. لذا هدف پژوهش حاضر بررسی تطبیقی اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی سیستان و خراسان شمالی می‌باشد. بنابراین و بر اساس مباحث مطرح در مبانی نظری و پیشینه تحقیق، بررسی اثرات پروژه منارید بر توانمندی اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی مستلزم توجه به طیف گسترده‌ای متغیرها است که با توجه به شرایط حاکم بر محدوده مورد مطالعه آنها را در قالب خاصی می‌توان به نمایش در آورد. در شکل (1) بر اساس ادبیات پژوهش و متغیرهایی که برای این پژوهش در نظر گرفته شد مدل مفهومی پژوهش ترسیم گردید. بر این اساس اجرای پروژه منارید از طریق شاخص‌ها و ابعاد اقتصادی و اجتماعی بر توانمندسازی خانوارهای روستایی تاثیر می‌گذارد و از این طریق زمینه توسعه روستایی را فراهم می‌آورد.

شکل 1- مدل مفهومی پژوهش (ترسیم شده توسط نگارندگان بر اساس مبانی نظری، پیشینه و برداشت‌های میدانی تحقیق)

مواد و روش تحقیق

این پژوهش، به روش توصیفی تحلیلی انجام شده است. جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. در بخش مطالعات میدانی جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات به کمک مصاحبه و پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق شامل سرپرستان خانوارهای ساکن در روستاهای دارای طرح منارید و خبرگان محلی این روستاها می‌باشند. با توجه به تعداد کم روستاهای دارای طرح منارید در منطقه سیستم (تعداد 4 روستا)، کل روستاهای فوق در قالب روستاهای نمونه مورد توجه بوده‌اند. ولی با توجه به تعداد زیاد روستاهای دارای طرح منارید در دراستان خراسان شمالی (تعداد 18 روستا) در این تحقیق صرفاً 50 درصد از آنها در قالب حجم نمونه به صورت تصادفی از بین کل روستاهای دارای طرح منارید انتخاب گردیده است. جامعه آماری پژوهش در روستاهای مورد مطالعه 3952 خانوار بود، تعداد خانوارهای نمونه با استفاده از فرمول کوکران 351 نفر محاسبه شد. در این راستا، به منظور تحقق اهداف موردنظر، بر اساس ادبیات تحقیق طیف گسترده‌ای از شاخص‌های توانمندسازی خانوارهای روستایی در دو بعد اقتصادی و اجتماعی تعیین و سپس نسبت به بومی سازی آنها اقدام گردید (جدول 1). با کمک سرپرستان خانوارها، پرسشنامه‌های خانوار و با کمک خبرگان محلی (اعضای شورای اسلامی، دهیاران و ریش‌سفیدان محلی)

پرسشنامه‌های روستاها تکمیل گردیده است. به منظور ارزیابی روایی محتوایی پرسشنامه از قضاوت افراد خبره در محیط دانشگاه و کارشناسان مربوط استفاده گردید. پایایی آن نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ 0/740 برآورد گردیده است که با توجه به آستانه‌های در نظر گرفته شده در منابع علمی معتبر، از قابلیت اعتماد مطلوبی برخوردار بوده است. همچنین برای تعیین وزن شاخص‌های پژوهش از نرم‌افزار Expert Choice استفاده شده است که در آن، مقایسه دو به دو درجه اهمیت متغیرها امکان پذیر می‌باشد. در این پژوهش برای تعیین سطح اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی جوامع روستایی از تکنیک ARAS استفاده شده است.

جدول 1: مؤلفه‌ها و شاخص‌های پژوهش

ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
اقتصادی	منابع و روش- های تولید	دسترسی به ابزار و لوازم مورد نیاز برای فعالیت‌های معیشتی، دسترسی به ماشین آلات مدرن در فرایند تولید، استفاده از نهاده‌های ارگانیک در تولید محصولات جهت توسعه کشاورزی
	تسهیلات	دسترسی به وام حمایتی طرح منارید به منظور راه اندازی کسب و کار جدید، کفایت مبلغ وام طرح منارید جهت ایجاد اشتغال
	سرمایه‌گذاری	میزان سرمایه‌گذاری برای فعالیت‌های کشاورزی، میزان سرمایه‌گذاری برای فعالیت‌های غیر کشاورزی، میزان سرمایه‌گذاری در کارهای دسته جمعی در قالب تعاونی
	اشتغال و درآمد	میزان درآمد، میزان پس‌انداز خانواده، فرصت شغلی، میزان بیکاری، تنوع منابع درآمدی، قدرت خرید خانوار، میزان تولید، میزان بهره‌وری اقتصادی در واحد سطح
	بازاریابی	تاثیر طرح منارید بر بازاریابی محصولات کشاورزی و تولیدی، تاثیر طرح منارید بر بازاریابی صنایع دستی تولیدی
	آگاهی	تاثیر طرح منارید بر آگاهی جوامع محلی از نحوه راه اندازی یا رونق کسب کار، تاثیر طرح منارید بر ارتقای اطلاعات در زمینه فراوری محصولات کشاورزی، تاثیر طرح منارید در شناخت پتانسیل‌های موجود در منطقه، تاثیر طرح منارید بر آگاهی جوامع محلی در حمایت و حفاظت از تنوع زیستی
اجتماعی	مشارکت	بالا رفتن مشارکت زنان، مشارکت در امور مالی روستا، همکاری روستاییان در کارهای تولیدی، مشارکت در تاسیس صندوق توسعه روستایی، مشارکت در زمینه حفظ منابع طبیعی
	اعتماد به نفس	تاثیر طرح بر نگرش مثبت افراد نسبت به توانمندی خویش، احساس قدرت و استقلال فکری
	تعامل اجتماعی	تاثیر طرح بر میزان ارتباطات جوامع محلی با کارشناسان جهاد کشاورزی و منابع طبیعی، تاثیر طرح بر میزان ارتباطات جوامع محلی با کارشناسان میراث فرهنگی، تاثیر طرح بر بالا رفتن ارتباطات جوامع محلی با یکدیگر، تاثیر طرح بر میزان مشارکت جوامع روستایی با تعاونی‌های روستایی
	رضایت و ماندگاری	تاثیر طرح منارید بر رضایت خانواده از درآمد سرپرست خانوار، تاثیر طرح منارید بر رضایت خانوار از فعالیت معیشتی سرپرست خانوار، تمایل به ماندگاری در روستا، احساس امنیت شغلی، تاثیر طرح منارید بر رضایتمندی خانوار از نحوه دریافت وام و باز پرداخت وام‌ها

منبع: یافته‌های پژوهش، بر اساس ادبیات تحقیق، 1403

در تعیین سطح اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی مراحل مختلفی مورد توجه بوده است.

در گام نخست مدل، ماتریس تصمیم‌گیری تشکیل شده است.

در گام دوم بی‌مقیاس‌سازی ماتریس تصمیم‌گیری با روش خطی صورت گرفته است. در تکنیک ARAS نرمال‌سازی مطابق (رابطه 1) به روش خطی صورت می‌گیرد. اگر شاخص‌ها از نوع منفی باشند مطابق (رابطه 2) ابتدا باید معکوس و سپس به روش خطی نرمال شوند.

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum x_{ij}} \quad (\text{رابطه ی 1})$$

$$x_{ij} = \frac{1}{x_{ij}^-} ; n_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum x_{ij}} \quad (\text{رابطه ی 2})$$

در گام سوم باید ماتریس بی‌مقیاس (N) به ماتریس بی‌مقیاس موزن (V) تبدیل شود. برای به دست آوردن ماتریس بی‌مقیاس موزون باید اوزان شاخص‌ها را داشته باشیم. مجموع اوزان شاخص‌ها باید برابر یک باشد:

$$\sum_{j=1}^n w_j = 1 \quad (\text{رابطه ی 3})$$

اوزان محاسبه شده در ماتریس بی‌مقیاس شده ضرب می‌شود. ماتریس حاصل را ماتریس بی‌مقیاس شده‌ی موزون (V) گویند.

$$V = N \times W_j$$

$$V = N_{ij} \times W_j \quad (\text{رابطه ی 4})$$

در گام چهارم میزان مطلوبیت هر گزینه به وسیله‌ی مطلوبیت با (رابطه‌ی 5) محاسبه می‌شود:

$$S_i = \sum_{j=1}^n V_{ij} \quad (\text{رابطه ی 5})$$

مجموع مقادیر V_{ij} هر شاخص برابر یک می‌شود. بهترین گزینه آن است که S_i بزرگتری دارد. همچنین در نهایت باید درجه‌ی مطلوبیت محاسبه شود. درجه‌ی مطلوبیت گزینه A_i با K_i نشان داده شده و با (رابطه‌ی 6) قابل محاسبه است: مقدار K_i بین (0 و 1) است و هر چه درجه مطلوبیت به یک نزدیکتر باشد گزینه بهتر خواهد بود (پیرانی، 1398: 78).

$$K_i = \frac{S_i}{S_o} \quad (\text{رابطه ی 6})$$

بحث و یافته‌های تحقیق

از کل نمونه مورد مطالعه در استان خراسان شمالی تعداد 151 نفر (55/9 درصد) را مردان و تعداد 119 نفر (44/1 درصد) را زنان تشکیل داده است. همچنین تعداد 55 نفر (67/1 درصد) از پاسخگویان در منطقه سیستم، مرد و تعداد 27 نفر (32/9 درصد) زن می‌باشند. در رابطه با وضعیت تأهل از کل حجم نمونه استان خراسان شمالی، میزان 70/4 درصد (190 نفر) از پاسخگویان افراد متأهل و میزان 29/6 درصد (80 نفر) از آنان مجرد بودند، همچنین از نمونه مورد مطالعه در سیستم تعداد 51 نفر (62/2 درصد) از آنان متأهل و تعداد 31 نفر (37/8 درصد) از آنان مجرد بوده‌اند. میزان 52/2 درصد (141 نفر) از پاسخگویان در استان خراسان شمالی در گروه سنی 36-45 سال دارای بیشترین فراوانی بودند. در این خصوص، میزان 64/6 درصد (53 نفر) از نمونه مورد مطالعه در سیستم در گروه سنی 26-35 سال دارای بیشترین فراوانی می‌باشد. از کل تعداد افراد پاسخگو در استان خراسان شمالی، میزان 48/1 درصد (130 نفر) با بیشترین فراوانی دارای سواد یا سطح تحصیلات کارشناسی بوده‌اند. همچنین در خصوص

میزان تحصیلات افراد پاسخگو در سیستان، میزان 47/6 درصد یا به عبارتی 39 نفر از آنان دارای تحصیلات کارشناسی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

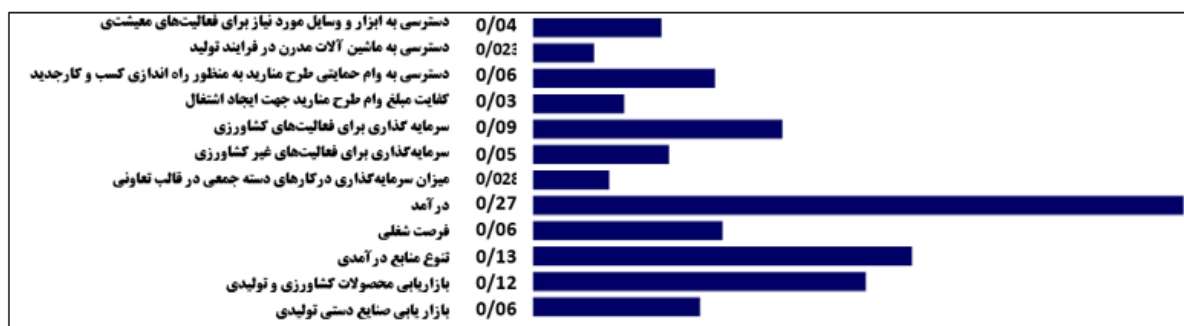
بررسی وضعیت شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی در مناطق مورد مطالعه نشان می‌دهد شاخص‌های دسترسی به وام، سرمایه‌گذاری غیرکشاورزی و بازاریابی صنایع دستی که به ترتیب با میانگین 2/94، 2/25 و 2/24 دارای بالاترین رتبه در سیستان و شاخص‌های تنوع منابع درآمدی و فرصت شغلی به ترتیب با میانگین 1/80 و 1/79 پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده است. در خراسان شمالی بالاترین رتبه را شاخص‌های دسترسی به وام برای کار، کفایت وام برای ایجاد اشتغال و سرمایه‌گذاری کشاورزی به ترتیب میانگین 3/74، 3/09 و 2/75 و کمترین رتبه را شاخص‌های فرصت شغلی، تنوع منابع درآمدی و سرمایه‌گذاری در قالب تعاونی با میانگین 2/37، 2/38 و 2/74 به خود اختصاص داده‌اند (جدول 2).

جدول 2: وضعیت شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه

شاخص‌ها	سیستان		خراسان شمالی	
	میانگین	ضریب تغییرات	میانگین	ضریب تغییرات
دسترسی به ابزار	2/18	0/55	2/5	0/58
بازاریابی صنایع دستی	2/24	0/64	2/62	0/61
فرصت شغلی	1/79	0/82	2/37	0/75
سرمایه‌گذاری غیرکشاورزی	2/25	0/64	2/63	0/61
دسترسی به وام برای کار	2/94	0/57	3/74	0/51
دسترسی به ماشین آلات مدرن	2/12	0/64	2/61	0/61
میزان درآمد	2	0/66	3/07	0/51
سرمایه‌گذاری کشاورزی	2/2	0/62	2/75	0/52
محصولات کشاورزی و تولیدی	2/18	0/55	2/4	0/58
تنوع منابع درآمدی	1/80	0/82	2/38	0/75
کفایت وام برای ایجاد اشتغال	2	0/66	3/09	0/51
سرمایه‌گذاری در قالب تعاونی	2/2	0/62	2/74	0/52

منبع: یافته‌های پژوهش، 1403

همچنین نتایج حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌ها و اولویت‌بندی معیارها برای بررسی گویه‌های توانمندسازی اقتصادی بیانگر آن است که از بین شاخص‌های کلیدی مورد توجه، بیشترین وزن را گویه درآمد با وزن 0/27 و کمترین وزن را گویه دسترسی به ماشین آلات مدرن در فرایند تولید با وزن 0/023 حاصل از مقایسه زوجی را بین شاخص‌های مورد توجه به خود اختصاص می‌دهند (شکل 2).

شکل 2: وزن‌های حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌های مورد توجه در بررسی شدت توانمندسازی اقتصادی

با توجه نتایج حاصل از بررسی وضعیت شاخص‌ها، وزن‌های حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌ها و نتایج مدل ARAS، روستاهای سنجند، بربرقلعه و ایزمان بالاترین سطح و روستاهای سنچولی، روستای پودینه و سرداب پایین-ترین سطح اثرگذاری اقتصادی در بین روستاهای مورد مطالعه را دارا می‌باشند (جدول 3).

جدول 3: مقادیر نهایی مدل ARAS سطح اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه

روستا	Si	Ki	رتبه	روستا	Si	Ki	رتبه
سنجد	0/753	0/938	1	رزقانه	0/537	0/669	7
بربرقلعه	0/658	0/819	2	قلهک	0/493	0/615	8
ایزمان	0/607	0/757	3	کیخا	0/419	0/522	9
تفتازان	0/579	0/721	4	سنچولی	0/383	0/477	10
تازه قلعه	0/560	0/698	5	روستای پودینه	0/341	0/425	11
بلند	0/545	0/679	6	سرداب	0/340	0/424	12
ایده آل (So)				0/802			

منبع: یافته‌های پژوهش، 1403

بررسی وضعیت شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی در مناطق مورد مطالعه نشان می‌دهد که شاخص‌های مشارکت در حفظ منابع طبیعی، شناخت پتانسیل‌های موجود و نگرش مثبت بر توانمندی به ترتیب با میانگین 3/16، 3/15 و 3/15 دارای بالاترین رتبه در سیستان و رضایت از نحوه دریافت وام، آگاهی جوامع محلی از رونق کار و رضایت خانواده از درآمد به ترتیب با میانگین 2/5، 2/48 و 2 پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده است. در خراسان شمالی بالاترین رتبه را شاخص‌های ارتباطات مردم با کارشناسان، مشارکت در تأسیس صندوق و آگاهی جوامع محلی از رونق کار به ترتیب میانگین 3/92، 3/86 و 2/9 و شاخص‌های رضایت خانواده از درآمد، تمایل به ماندگاری در روستا و آگاهی جوامع محلی از رونق کار کمترین رتبه را با میانگین 07/09، 3/3 و 2/09 به خود اختصاص می‌دهند (جدول 4).

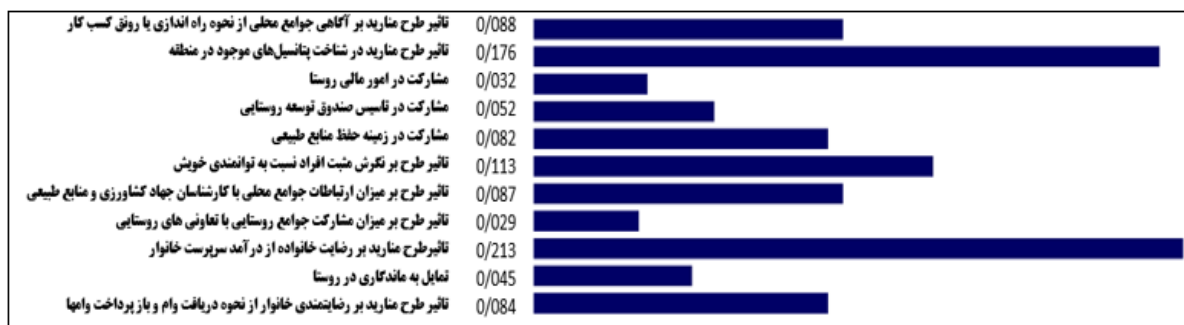
جدول 4: وضعیت شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی در مناطق مورد مطالعه

شاخص‌ها		سیستان		خراسان شمالی	
میانگین	ضریب تغییرات	میانگین	ضریب تغییرات	میانگین	ضریب تغییرات
2	0/66	3/07	0/51	0/51	0/51

۰/۳۷	۳/۸۵	۰/۴۹	۳/۱۸	مشارکت در حفظ منابع طبیعی
۰/۴۰	۳/۸۲	۰/۴۶	۳/۱۶	شناخت پتانسیل‌های موجود
۰/۳۴	۳/۹۲	۰/۴۹	۳/۱۱	ارتباطات مردم با کارشناسان
۰/۵۱	۳/۰۹	۰/۶۶	۲	رضایت خانواده از درآمد
۰/۴۰	۳/۸۱	۰/۴۶	۳/۱۵	نگرش مثبت بر توانمندی
۰/۴۳	۳/۷۴	۰/۵۸	۲/۹۴	مشارکت در امور مالی
۰/۵۸	۳/۲۱	۰/۷۱	۲/۵	رضایت از نحوه دریافت وام
۰/۶۶	۲/۹	۰/۶۵	۲/۴۸	آگاهی جوامع محلی از رونق کار
۰/۳۸	۳/۸۶	۰/۴۹	۲/۸۹	مشارکت در تأسیس صندوق
۰/۴۳	۳/۵۷	۰/۵۵	۲/۸۳	مشارکت با تعاونی‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، 1403

نتایج حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌ها و اولویت‌بندی معیارها برای بررسی گویه‌های توانمندسازی اجتماعی بیانگر آن است که از بین شاخص‌های کلیدی مورد توجه، بیشترین وزن را تاثیر طرح بر رضایت خانواده از درآمد سرپرست خانوار با وزن 0/213 و کمترین وزن را تاثیر طرح بر مشارکت جوامع محلی در تعاونی تولیدی با وزن 0/029 حاصل از مقایسه زوجی را بین شاخص‌های مورد توجه به خود اختصاص داده است (شکل 3).

شکل 3: وزن‌های حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌های مورد توجه در بررسی شدت توانمندسازی اجتماعی

با توجه نتایج نهایی بدست آمده‌ی جدول (5) مدل ARAS، روستاهای سنجند، بربرقلعه و ایزمان بالاترین سطح و روستاهای سرداب، سنچولی و روستای پودینه پایین‌ترین سطح اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی اجتماعی در بین روستاهای مورد مطالعه را دارا می‌باشند.

جدول 5: مقادیر نهایی مدل ARAS سطح اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه

روستا	Si	Ki	رتبه	روستا	Si	Ki	رتبه
سنجد	0/816	0/946	1	تفتازان	0/643	0/746	7
بربرقلعه	0/778	0/903	2	کیخا	0/599	0/694	8
ایزمان	0/724	0/840	3	قلهک	0/593	0/688	9
تازه قلعه	0/721	0/837	4	سرداب	0/527	0/612	10

11	0/556	0/479	سنجولی	5	0/799	0/689	بلند
12	0/387	0/334	روستای پودینه	6	0/776	0/669	رزقانه
0/861						ایده آل (So)	

منبع: یافته‌های پژوهش، 1403

بر اساس نتایج آزمون t مستقل، در جدول (6) همانطور که مشاهده می‌شود مقدار F برابر با $10/081$ و مقدار $Sig.$ برابر با $0/002$ بدست آمده است. چون میزان $Sig.$ از مقدار $0/05$ کوچکتر است پس می‌توان نتیجه گرفت که بین منطقه خراسان شمالی و سیستان از نظر آماری با یکدیگر تفاوت معنی دار دارند. به عبارت دیگر اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی زنان روستایی در مناطق سیستان و خراسان شمالی تفاوت معناداری با یکدیگر دارند.

جدول 6: نتایج آمار توصیفی آزمون t مستقل

منطقه	حجم نمونه	میانگین	انحراف معیار	درصد خطای میانگین
خراسان شمالی	270	0/615	0/239	0/014
سیستان	82	0/470	0/176	0/019

منبع: یافته‌های پژوهش، 1403

جدول 7: نتایج آزمون t مستقل در مقایسه شدت اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی زنان روستایی (سیستان و خراسان شمالی)

آزمون لون	F	سطح معناداری	T	درجه آزادی	سطح معناداری آزمون T	اختلاف میانگین	خطای استاندارد
توانمندسازی	برابری واریانس‌ها	10/081	0/002	54/067	349	0/000	0/028
	نابرابری واریانس‌ها			5/936	179/809	0/000	0/024

منبع: یافته‌های پژوهش، 1403

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی یکی از اهدافی است که اکثر کشورها، از جمله در ایران دنبال و بدان توجه می‌کنند. در حال حاضر یکی از عمده‌ترین مشکلات خانوارهای روستایی در کشورهای در حال توسعه، مسئله توانمندسازی روستایی و چگونگی افزایش توانمندسازی آنان است. چرا که توانمندسازی روستاها می‌تواند تأثیر مهمی در فرایند توسعه و اتخاذ سیاست‌های مربوطه داشته باشد. در این بین یکی از عوامل مهمی که بر توانمندسازی خانوارهای روستایی اثرگذار است اجرای پروژه‌های روستایی است. پروژه منارید از جمله پروژه‌هایی است که در توانمندسازی جوامع محلی و بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی ساکنان روستایی و از جمله در مناطق روستایی استان خراسان شمالی و سیستان نقش مؤثر و ملموس دارد. با توجه به اینکه پروژه منارید با تقویت و انسجام سازمانی در راستای مدیریت یکپارچه منابع طبیعی در چارچوب برنامه توسعه دفتر برنامه عمران ملل متحد با هدف پایداری و توانمندسازی جوامع محلی اجرا شده است. این پروژه با ارتقا سطح درک و دانش عمومی، تقویت روحیه مشارکت، آموزش‌های کاربردی و عملی، پرداخت تسهیلات، جلب توجه اذهان جوامع محلی به فرهنگ‌ها و ارزش‌ها و مشاغل

سنتی فراموش شده، تقویت روحیه کارآفرینی در بین جوامع محلی، توانسته است نقش مهمی را در توانمندسازی آنها ایفاء کند.

نتایج پژوهش در زمینه اجرای پروژه منارید در این دو منطقه نشان داد که اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی زنان روستایی در مناطق سیستان و خراسان شمالی، دارای تفاوت معناداری با یکدیگر است. به طوری که ارزیابی شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی نشان داد که شاخص‌های دسترسی به وام، سرمایه‌گذاری غیرکشاورزی و بازاریابی صنایع دستی در سیستان؛ و شاخص‌های دسترسی به وام برای کار، کفایت وام برای ایجاد اشتغال و سرمایه‌گذاری کشاورزی در استان خراسان شمالی دارای بالاترین رتبه بوده‌اند. در بعد اجتماعی شاخص مشارکت در حفظ منابع طبیعی، شناخت پتانسیل‌های موجود در سیستان بالاترین رتبه را داشته باشد. این پروژه در سیستان با برگزاری دوره‌های آموزشی کشاورزی، دامپروری، باغبانی و دامپروری، کمک به احیای غذاهای سنتی و بومی و استفاده از افراد بومی در حفاظت از منابع طبیعی در توانمندی اجتماعی سیستان نقش ایفاء نماید و همچنین شاخص‌های رضایت از نحوه دریافت وام، آگاهی جوامع محلی از رونق کار و رضایت خانواده از درآمد در استان خراسان شمالی بهترین رتبه در توانمندی اجتماعی کسب کردند. در خراسان شمالی نیز برگزاری کلاس‌ها نقش مهمی در آگاهی جوامع محلی داشته است که باعث رضایت شغلی جوامع محلی و افزایش درآمد آنها تاثیرگذار بوده است. نتایج نهایی و کلی پژوهش نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین اثرات پروژه بین‌المللی منارید بر توانمندسازی خانوارهای روستایی در مناطق سیستان و خراسان شمالی وجود داشته است. به طوری که در منطقه سیستان شاخص‌های مشارکت در حفظ منابع طبیعی، شناخت پتانسیل‌های موجود و نگرش مثبت بر توانمندی مهم‌ترین اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی خانوارهای روستایی در این منطقه بوده است؛ در حالی که شاخص‌های ارتباطات مردم با کارشناسان، مشارکت در تأسیس صندوق و آگاهی جوامع محلی از رونق کار مهم‌ترین اثرات پروژه منارید بر توانمندسازی خانوارهای روستایی در منطقه خراسان شمالی بوده‌اند.

با توجه به یافته‌های تحقیق نتایج پژوهش حاضر در زمینه اثرات پروژه‌های روستایی بر توانمندسازی و مشارکت جوامع محلی و روستایی با نتایج مطالعات خارجی ماتسورا و یاماگوچی^۱ (2024)، کوما و گودانا^۲ (2023)، زیکارگائه^۳ و همکاران (2022)، ندم^۴ و همکاران (2020)، هاروی^۵ و همکاران (2018) و مطالعات داخلی نعیم-آبادی و همکاران (1401)، گراوندی و نوربخش (1401)، نعمت‌اللهی و همکاران (1398)، فال‌سلیمان و همکاران (1391) همسو بوده و به نوعی نتایج این مطالعات را تایید می‌کند.

به منظور توانمندسازی هرچه بیشتر جوامع محلی و به منظور پیشرفت پروژه در برنامه‌های آتی پیشنهادهای ذیل را می‌توان مطرح نمود:

1- Matsuura & Yamaguchi

2- Kuma & Godana

3- Zikargae

4- Ndem

5- Harvey

- کسب و کارهای جدید از طریق مهارت فنی و حرفه‌ای به جوامع محلی آموزش داده شود که در توانمندسازی جوامع روستایی تاثیر فراوانی می‌گذارد و تمایل به ماندگاری در روستا را افزایش می‌دهد.
- با توجه به اینکه موثرترین عامل در اجرای پروژه، مشارکت مردم می‌باشد، توصیه می‌شود که مسئولان و برنامه‌ریزان اجرای طرح ازدانش بومی روستاییان استفاده بیشتری نمایند.
- پیشنهاد می‌گردد که برای افزایش مشارکت مردم در طرح به علائق و ارزش‌های جامعه روستایی توجه گردد.
- مجریان طرح در خصوص ایجاد گروه‌های تشکلی‌های روستایی به منظور همکاری و مشارکت بیشتر روستاییان در پروژه اقدامات لازم را در نظر گیرند.
- برای مشارکت بیشتر جوامع محلی امکان دستیابی بیشتر به اعتبارات، تسهیلات فراهم گردد.
- آگاه کردن مردم از نتایج و منافع طرحها و پروژه‌هایی مانند منارید، انگیزه مشارکت در مردم را تقویت می‌کند.
- آگاه سازی، ظرفیت سازی و توانمندسازی در سطح جوامع محلی
- ارتقاء ارتباطات موثر و ایجاد هماهنگی و همگرایی بیشتر
- تعریف نقش و مسئولیت هر دستگاه (دست اندرکاری) به طور روشن و شفاف جهت افزایش اثربخشی اقدامات اجرایی

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی:

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. بذرافشان، جواد، طولابی نژاد، مهرشاد، (1395)، تحلیل و بررسی اثرات سرمایه گذاری بر توانمند سازی و رفاه خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: دهستان ملاوی شهرستان پل دختر)، پژوهش و برنامه ریزی روستایی، 5 (15)، 179-195.
2. خانی، فضیله، مطیعی لنگرودی، سید حسن، صیاد بیدهندی، لیلا. (1391). ارائه الگوی توانمندسازی زنان روستایی استفاده‌کننده از ICT (بررسی موردی: بخش مرکزی شهرستان لاهیجان). توسعه محلی (روستایی-شهری)، 4 (1)، 85-108.
3. ریاحی، وحید، طولابی نژاد، مهرشاد. (1398). بررسی آسیب‌های جنسیتی کشاورزان خرده‌مالک نسبت به مخاطرات اقلیمی در شهرستان پلدختر. توسعه محلی (روستایی-شهری)، 11 (1)، 25-54.
4. زاهدی مازندرانی، محمدجواد، (1387)، توانمندسازی، دایره المعارف مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری ها و روستاهای کشور، 271-283.

5. شاطریان، محسن، و گنجی پور، محمود. (1389). تاثیرات سرمایه گذاری های عمرانی در توانمندسازی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای بخش ابوزیدآباد شهرستان کاشان). پژوهش های روستایی، 1(3)، 131-152.
6. شجری، محبوبه، بوزرجمهری، خدیجه، صادقلو، طاهره، پاسبان، فاطمه، (1402). بررسی اثرات صندوق اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی مطالعه موردی: روستاهای دهستان پیوه ژن. جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، 3(15)، 1-19.
7. ظفری نسب، مریم، گلزاری، زینب، نوریان، محمد، رضوی، سید حسن. (1402). شناسایی و تبیین ابعاد و مؤلفه‌های توانمندسازی زنان روستایی استان لرستان با استفاده از پژوهش روش‌های آمیخته. روستا و توسعه، 26(2)، 227-254.
8. قال سلیمان، محمود، صادقی، حجت اله، موحدی پور، معصومه، (1391)، تحلیلی بر نقش پروژه ترسیب کربن در توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: حسین آباد غیناب- شهرستان سریشه)، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، 2(8)، 13-27.
9. فراهانی، حسین، اصدقی سراسکانرود، زهرا، طولابی نژاد، مهرشاد. (1392)، تحلیل اثرات هدفمندسازی یارانه‌ها در توانمندسازی اقتصادی خانوارهای روستایی (مورد: دهستان جایدر در شهرستان پلدختر). اقتصاد فضا و توسعه روستایی. 2(5): ۲۳-۳۸.
10. قلی پور، آراین، رحیمیان، اشرف. (1390). رابطه عوامل اقتصادی، فرهنگی و آموزشی با توانمندسازی زنان سرپرست خانوار رفاه اجتماعی ۱۳۹۰؛ ۱۱ (۴۰): ۶۲-۲۹.
11. گراوندی، شهیر، نوربخش، سوسن، (1401)، ارتباط سنجی اعتماد زنان روستایی به پروژه منارید و مشارکت آنان در پروژه‌های آتی توانمندسازی؛ تجربه ای از شهرستان کرمانشاه. راهبرد توسعه، 18(71)، 215-229.
12. محمدی الیاسی، قنبر، احسانی فر، تهمینه، شاهمرادی، مهنا. (1401). توانمندسازی زنان روستایی از طریق آموزش کارآفرینی؛ یک مرور سیستماتیک. پژوهش های کارآفرینی و نوآوری، 1(1)، 11-27.
13. میرزایی، حسین، غفاری، غلامرضا، کریمی، علیرضا. (1389). توانمندسازی، صنعتی شدن و عوامل زمینه‌ای مؤثر بر آن (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان قروه). پژوهش‌های روستایی، 1(4)، 99-128.
14. نعمت الهی، محمدجواد، کابلی، سیدحسن، یزدانی، محمدرضا، محمدی، یاسر. (1398). بررسی نقش اعتبارات صندوق‌های خرد اعتباری در توانمندسازی و تغییر نگرش محیط‌زیستی زنان روستایی (مطالعه موردی: پروژه ترسیب کربن خراسان جنوبی). تحقیقات مرتع و بیابان ایران، 26(1)، 103-116.
15. نعیم آبادی، نازنین، جلالیان، حمید، ریاحی، وحید، میرلطفی، محمودرضا، (1401)، اثر پروژه بین‌المللی منارید بر توسعه جوامع محلی (مورد مطالعه: پروژه هامون سیستان)، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، 17(60)، 727-757.
16. نوربخش، سوسن، صالحی، لاله. (1400). تحلیل شایستگی‌های کارآفرینانه‌ی زنان روستایی هدف طرح منارید در کرمانشاه. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، 8(3)، 53-72.

18. Anderson, C. L., Reynolds, T. W., Biscaye, P., Patwardhan, V., & Schmidt, C. (2021). Economic benefits of empowering women in agriculture: Assumptions and evidence. *The Journal of Development Studies*, 57(2), 193-208.
19. Anderson, S. (2024). The Complexity of Female Empowerment in India. *Studies in Microeconomics*, 24(4), 1- 19.
20. Bowen, R., & Lawler, S. (2009). Learning Approach to Sustainable Agriculture and Rural Development: Reflection from Hawkesbury. University of Western Sydney, 155-159.
21. Cornwall, A. (2016). Women's empowerment: What works?. *Journal of International Development*, 28(3), 342-359.
22. Desta, T. T. (2021). Indigenous village chicken production: a tool for poverty alleviation, the empowerment of women, and rural development. *Tropical Animal Health and Production*, 53(1), 1- 16.
23. Drolet, J. (2010). Women, micro credit and empowerment in Cairo, Egypt *International Social Work*, 54(5), 48-63
24. Evans. E.N. (2010). Liberation Theology. Empowerment Theory and Social Work Practice with the Oppressed *International Social Work*, 234- 235.
25. Haque, S., Salman, M., Hasan, M. M., Prithi, A. A., & Hossain, M. E. (2024). Women's empowerment and its role in household food security to achieve SDGs: Empirical evidence from rural Bangladesh. *Sustainable Development*. 56 (6), 1- 18.
26. Harvey, C. A., Rambeloso, A. M., Andrianjohaninarivo, T., Andriamaro, L., Rasolohery, A., Randrianarisoa, J., ... & MacKinnon, J. L. (2018). Local perceptions of the livelihood and conservation benefits of small-scale livelihood projects in Rural Madagascar. *Society & Natural Resources*, 31(9), 1045-1063.
27. Kuma, B., & Godana, A. (2023). Factors affecting rural women economic empowerment in Wolaita Ethiopia. *Cogent Economics & Finance*, 11(2), 223-241.
28. Littrell, R. F, (2007), Influences on employee preferences for empowerment practices by the ideal manager in China, *International Journal of Intercultural Relations*, 31 (2): 87- 110.
29. Matsuura, N., & Yamaguchi, R. (2024). Empowering local associations for sustainable local development: the case of a collaborative project in the Wamba region. In *Bonobos and People at Wamba: 50 Years of Research* (pp. 399-417). Singapore: Springer Nature Singapore.
30. Menon, L. (2003). *Organization Strategies in Women's Health: an Information and Action Hand Book*. Manila: Isis International.
31. Ndem, M. A., Angioha, P. U., & Dike, E. (2020). Improving the Socio-Economic Wellbeing of Rural People: Analysis of the Impact of the Community and Social Development Project (CSDP) in Odukpani Local Government Area of Cross River State, Nigeria. *Asian Journal of Applied Sciences*, 8(02), 88-94.
32. Pakkanna, M., Rasulong, I., & Akhmad, S. I. W. (2020). Microfinance institutions and women empowerment: evidence in the rural areas of Tangerang, Indonesia. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 9(2), 3994-3999.
33. Park, J., Zou, S., & Soulard, J. (2024). Transforming rural communities through tourism development: an examination of empowerment and disempowerment processes. *Journal of Sustainable Tourism*, 32(4), 835-855.
34. Porshad, M. (2014). The view of the implementation area of the Manarid project in Hamon district. Under the order of the joint project between the organization of forests, grasslands and watershed management of the country, the United Nations Development Program in Iran and the World Environment Facility, Balag Danesh Publications.
35. Rohimah, R. B., Mahfud, M., Arifudin, O., & Sarkawi, S. (2024). Madrasah's Contribution to the Empowerment of the Village Community in Indonesia. *International Journal of Teaching and Learning*, 2 (4), 1088-1101.
36. Rohimah, R. B., Mahfud, M., Arifudin, O., & Sarkawi, S. (2024). MADRASAH'S CONTRIBUTION TO THE EMPOWERMENT OF THE VILLAGE COMMUNITY IN INDONESIA. *International Journal of Teaching and Learning*, 2(4), 1088-1101.
37. Sarr, B., Sène-Harper, A., & Gonzalez-Hernandez, M. M. (2021). Tourism, social representations and empowerment of rural communities at Langue de Barbarie National Park, Senegal. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(8), 1383-1402.

38. Sharif, S. N. K. M. (2024). Empowering Rural Communities through Social Entrepreneurship: A Case Study from An Indigenous Dusun Woman in Ranau, Sabah. *IIUM Journal of Case Studies in Management*, 15(1), 7- 12.
39. Sharma, E., & Das, S. (2021). Integrated model for women empowerment in rural India. *Journal of International Development*, 33(3), 594-611.
40. Sultana, H. Y., Jamal, M. A., & Najaf, D. E. (2017). Impact of microfinance on women empowerment through poverty alleviation: An assessment of socio-economic conditions in Chennai city of Tamil Nadu. *Asian journal for poverty studies (AJPS)*, 3(2), 235- 243.
41. Trivelli, C., & Morel, J. (2021). Rural youth inclusion, empowerment, and participation. *The Journal of Development Studies*, 57(4), 635-649.
42. World Bank (2012), *World Development Report: Gender Equality and Development* World Bank, Washington, DC (2012). <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4391>.
43. Zikargae, M. H., Woldearegay, A. G., & Skjerdal, T. (2022). Empowering rural society through non-formal environmental education: An empirical study of environment and forest development community projects in Ethiopia. *Heliyon*, 8(3), 1- 13.

رویدادیند ویرایش نشده